

The Genius of Ramban 3: Tackling Rashi

1: The Meaning of the First Verse (Ramban to BeReishit 1:1)

רש"י על בראשית פרק א פסוק א

בראשית ברא - אין המקרא הזה אומר אלא דרשוני כמ"ש רז"ל (ב"ר) בשביל התורה שנקראת (משלי ח) ראשית דרכו ובשביל ישראל שנקראו (ירמ' ב) ראשית תבואתו ואם באת לפרשו כפשוטו כך פרשהו בראשית בריאת שמים וארץ והארץ היתה תוהו ובהו וחושך (וגו') ויאמר אלהים יהי אור. ולא בא המקרא להורות סדר הבריאה לומר שאלו קדמו שאם בא להורות כך היה לו לכתוב בראשונה ברא את השמים וגו' שאין לך ראשית במקרא שאינו דבוק לתיבה שלאחריו כמו (שם נו) בראשית ממלכת יהויקים. (בראשית י) ראשית ממלכתו. (דברים יח) ראשית דגנך אף כאן אתה אומר בראשית ברא אלהים את השמים וגו' כמו בראשית ברא ודומה לו (הושע א) תחלת דבר ה' בהושע כלומר תחלת דבורו של הקב"ה בהושע ויאמר ה' אל הושע וגו'.

רמב"ן על בראשית פרק א פסוק א

בראשית - כתב רש"י, ואם באת לפרשו כפשוטו כך פרשהו, בראשית בריית שמים וארץ, והארץ היתה תוהו ובהו וחושך, ויאמר הקב"ה יהי אור אם כן הכל נמשך לבריאת האור ורבי אברהם פירש כענין זה בעצמו, אבל תקן כי הו"ו במלת "והארץ" אינה משמשת ורבות כן במקראות והטעם, כי בראשית בריאת הרקיע והיבשה לא היה בארץ ישוב, אבל היתה תוהו ובהו מכוסה במים, ויאמר אלהים יהי אור ולפי דעתו לא נברא ביום ראשון רק האור:

והקושיא לרבינו שלמה בפירוש הזה, כי אמר, שאם בא להורות סדר הבריאה באלו לומר שהם קדמו היה לו לכתוב "בראשונה", שאין "ראשית" במקרא שאינו סמוך והנה מגיד מראשית אחרית (ישעיהו מו י), ואם יסמוך אותו לדבר, גם זה תסמוך אותו ועוד וירא ראשית לו (דברים לג כא) וטען בזה עוד טענות:

ועתה שמע פירוש המקרא על פשוטו נכון וברור - הקב"ה ברא כל הנבראים מאפיסה מוחלטת ואין אצלו בלשון הקדש בהוצאת היש מאין אלא לשון "ברא" ואין כל הנעשה תחת השמש או למעלה, הווה מן האין התחלה ראשונה אבל הוציא מן האפס הגמור המוחלט יסוד דק מאד, אין בו ממש, אבל הוא כח ממציא, מוכן לקבל הצורה, ולצאת מן הכח אל הפועל, והוא החומר הראשון, נקרא ליונים "היולי" ואחר ההיולי לא ברא דבר, אבל יצר ועשה, כי ממנו המציא הכל והלביש הצורות ותקן אותן: ...

אם כן יהיה פשט הכתובים על נכון - משמעו, בתחלה ברא אלהים את השמים, כי הוציא חומר שלהם מאין, ואת הארץ, שהוציא החומר שלה מאין ו"הארץ" תכלול ארבע היסודות כלם, כמו ויכלו השמים והארץ וכל צבאם (להלן ב א), שתכלול כל הכדור התחתון וכן הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות (תהלים קמח ז), וזולתם רבים:

והנה בבריאה הזאת, שהיא כנקודה קטנה דקה ואין בה ממש, נבראו כל הנבראים בשמים ובארץ - ומלת "את" כמו עצם הדבר ודרשו בה שהיא לעולם לרבות, כי היא נגזרה מן אתא בקר וגם לילה (ישעיהו כא יב) וכן אמרו רבותינו (ב"ר א יד) את השמים לרבות חמה ולבנה כוכבים ומזלות, ואת הארץ, לרבות האילנות ודשאים וגן עדן ואלו כלל כל הנבראים בעל הגוף:

ואחר שאמר כי בתחלה במאמר אחד ברא אלהים השמים והארץ וכל צבאם, חזר ופירש, כי הארץ אחר הבריאה הזו היתה "תוהו", כלומר חומר אין בו ממש, והיתה "בהו", כי הלביש אותה צורה:

2: The Order of Shemot (Ramban to Shemot 33:7)

רש"י על שמות פרק לא פסוק יח

יתן אל משה וגו' - אין מוקדם ומאוחר בתורה מעשה העגל קודם לציווי מלאכת המשכן ימים רבים היה שהרי ב"ז בתמוז נשתברו הלוחות וביום הכפורים נתרצה הקב"ה לישראל ולמחרת התחילו בנדבת המשכן והוקם באחד בניסן.

רש"י על שמות פרק לג פסוק יא

ושב אל המחנה - לאחר שנדבר עמו היה משה שב אל המחנה ומלמד לזקנים מה שלמד והדבר הזה נהג משה מיום הכפורים עד שהוקם המשכן ולא יותר שהרי ב"ז בתמוז נשתברו הלוחות (תענית כח) ובי"ח שרף את העגל ודן את החוטאים ובי"ט עלה שנאמר (שמות לב) ויהי ממחרת ויאמר משה אל העם וגו' ועשה שם ארבעים יום ובקש רחמים שנאמר (דברים ט) ואתנפל לפני ה' וגו' ובראש חודש אלול נאמר לו ועלית בבקר אל הר סיני לקבל לוחות האחרונות ועשה שם מ' יום שנאמר בהם (שם י) ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים וגו' מה הראשונים ברצון אף האחרונים ברצון אמור מעתה אמצעיים היו בכעס ב' בתשרי נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה ובלב שלם ואמר לו למשה סלחתי כדבריך ומסר לו לוחות האחרונות וירד והתחיל לצוותו על מלאכת המשכן ועשאוהו עד אחד בניסן ומשהוקם לא נדבר עמו עוד אלא מאהל מועד:

The Genius of Ramban 3: Tackling Rashi

רמב"ן על שמות פרק לג פסוק ז

ומשה יקח את האהל כתב רש"י (להלן בפסוק יא) הדבר הזה היה משה נוהג מיוה"כ עד שהוקם המשכן, לא יותר, שהרי בי"ז בתמוז נשתברו הלוחות, בי"ח שרף את העגל ודן החוטאים, בי"ט עלה ועשה שם ארבעים יום, בר"ח אלול נאמר לו (להלן לד ב) ועלית בבקר לקבל לוחות שניות ועשה שם ארבעים יום אחרים, בעשרה בתשרי נתרצה הקב"ה לישראל ומסר לו לוחות האחרונות וירד, התחיל לצוות על מלאכת המשכן ועשאוהו באחד בניסן, ומשהוקם המשכן לא נדבר עמו אלא משם וכן דעת רבי אברהם שהיה כל זה אחר שהוריד את הלוחות השניות, ואין מוקדם ומאוחר בתורה:

ואינו נכון בעיני, כי מה טעם להזכיר זה בכאן באמצע הפרשה, ודברי רבותינו בכל המדרשים שעשה משה זה בעבור חטא העגל, דרש משה, מנודה לרב מנודה לתלמיד, וכמו שהזכיר רש"י (שם) אני בכעס ואתה בכעס א"כ מי יקרבם ואם היה הוצאת האהל אחרי יוה"כ, הנה גם הקב"ה גם משה ברצון היו אבל הנראה כי ביום רדתו בי"ז בתמוז שרף העגל ודן עובדיו, ויהי ממחרת אמר להם שיעלה אל ה' לכפר עליהם, ועלה אל ההר ששם הכבוד, וזהו וישב משה אל ה' (לעיל לב לא), והתפלל תפלה קצרה אנא חטא העם הזה, והשם ענה אותו מי אשר חטא לי, ועתה לך נחה את העם, והחל בהם הנגף (פסוקים לג -לה), וצוה לו לך עלה מזה אתה והעם (פסוקים א - ג), והוא הגיד זה לישראל, ויתאבלו ויתנצלו את עדים (פסוקים ד -ו) אז ראה משה כי הדבר ארוך מאד ולא ידע מה יהא בסופו, ולקח האהל ונטה לו חוץ למחנה (פסוק ז) שתהיה שכונה מדברת לו משם, כי איננה שורה בקרב העם, ואם יהיה האהל בקרב המחנה לא יהיה לו הדבור משם ואמר (שם) והיה כל מבקש ה', טעם, שיהי' כל מבקש ה' יוצא אליו והכתוב ישלים לספר (בפסוקים ח -יא) כל מה שהיה בעוד האהל שם עד שהוקם המשכן, והוא מיוה"כ עד אחד בניסן על דעת רבותינו (שבת פז:):

ואם כן יהיה ומשה יקח את האהל וכל הפרשה (פסוקים ז -יא) מי"ח בתמוז עד סוף ארבעים ומיוה"כ עד אחד בניסן אבל לא יבא זה כהוגן ממה שאמר הכתוב (דברים ט יח יט) ואתנפל לפני ה' כראשונה ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכלתי וגו', וכתוב (שם ט כה) ואתנפל לפני ה' את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה אשר התנפלותי כי אמר ה' להשמיד אתכם ואי אפשר שיהיה כל זה בארבעים יום האחרונים אחר שנאמר לו (להלן לד א) פסל לך ועלה אלי ההרה, כי היו ברצון, וכבר ביטל להשמיד אתכם:

3: The Father of Canaan (Ramban to BeReishit 9:18)

רמב"ן על בראשית פרק ט פסוק יח

והוא אבי כנען פירש רש"י לפי שהפרשה עוסקה ובאה בשכרותו של נח שקלקל בה חם, ועל ידו נתקלל כנען, ועדיין לא כתב תולדות חם, הוצרך לומר שחם הוא אבי כנען:

ורבי אברהם אמר כי חם ראה והגיד לאחיו, וכנען עשה לו רעה, לא גלה אותה הכתוב, וזה טעם את אשר עשה לו "בנו הקטן", כי כנען הוא הקטן לחם כאשר ימנה אותם, ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען והנה עזב רבי אברהם דרכו בפשוטי המקרא והחל להנבא שקרים:

והנכון בעיני כי חם הוא הקטן לנח כאשר פירשתי בראש הסדר (לעיל ו י), וכנען הוא הבן הגדול לחם ואשר אמר ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען, אחרי נמכר לעבד עבדים נתן לכל אחיו מעלה עליו, וכאשר אירע המעשה הזה לנח לא היה לחם זרע זולתי כנען, וזהו טעם וירא חם "אבי כנען" (להלן פסוק כב), כי אין לו בן אחר, וכאשר חטא לאביו קלל זרעו ואמר "ארור חם עבד עבדים יהיה", לא יזיק רק לגופו, כי הזרע שכבר נולד איננו בכללו, ואולי לא יוליד ולא לקח ממנו נקמתו, כי מי יודע מה יהיה אחריו, על כן קלל הבן שהיה לו, ואם יוליד מאה די שיקולל בנו הבכור וכל זרעו אתו:

והנה החטא שראה חם ערות אביו ולא נהג בו כבוד, שהיה ראוי לו לכסות ערותו ולכסות קלונו, שלא יגידנו גם לאחיו, והוא הגיד הדבר לשני אחיו בפני רבים להלעיג עליו, וזה טעם "בחוך", וכן תרגם אונקלוס "בשוקא" וטעם וידע את אשר "עשה לו", שגלה חרפתו לרבים, והיה בוש בדבר ורבותינו הוסיפו עליו חטא (עיין סנהדרין ע):

4: The Dreams Fulfilled? (Ramban to BeReishit 42:9)

ספר בראשית פרק מב

(ח) וַיָּכַר יוֹסֵף אֶת אָחִיו וְהֵם לֹא הִפְרָהוּ: (ט) וַיִּזְכֹּר יוֹסֵף אֶת הַחֲלֻמוֹת אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מִרְגְּלִים אַתֶּם לְרְאוֹת אֶת עֲרֹת הָאָרֶץ בְּאַתֶּם:

רש"י על בראשית פרק מב פסוק ט

אשר חלם להם - עליהם וידע שנתקיימו שהרי השתחוו לו:

The Genius of Ramban 3: Tackling Rashi

רמב"ן על בראשית פרק מב פסוק ט

ויזכר יוסף את החלומות אשר חלם להם עליהם, וידע שנתקיימו שהרי השתחוו לו, לשון רש"י ולפי דעתי שהדבר בהפך, כי יאמר הכתוב כי בראות יוסף את אחיו משתחווים לו זכר כל החלומות אשר חלם להם וידע שלא נתקיים אחד מהם בפעם הזאת, כי יודע בפתרונם כי כל אחיו ישתחוו לו בתחילה מן החלום הראשון, והנה אנחנו מאלמים אלומים, כי "אנחנו" ירמוז לכל אחיו אחד עשר, ופעם שנית ישתחוו לו השמש והירח ואחד עשר כוכבים מן החלום השני, וכיון שלא ראה בנימן עמהם חשב זאת התחבולה שיעליל עליהם כדי שיביאו גם בנימין אחיו אליו לקיים החלום הראשון תחילה:

ועל כן לא רצה להגיד להם אני יוסף אחיכם, ולאמר מהרו ועלו אל אבי וישלח העגלות כאשר עשה עמהם בפעם השניה, כי היה אביו בא מיד בלא ספק ואחרי שנתקיים החלום הראשון הגיד להם לקיים החלום השני ולולי כן היה יוסף חוטא חטא גדול לצער את אביו ולהעמידו ימים רבים בשכול ואבל על שמעון ועליו, ואף אם היה רצונו לצער את אחיו קצת איך לא יחמול על שיבת אביו, אבל את הכל עשה יפה בעתו לקיים החלומות כי ידע שיתקיימו באמת:

גם הענין השני שעשה להם בגביע לא שתהיה כוונתו לצערם, אבל חשד אולי יש להם שנאה בבנימין שיקנאו אותו באהבת אביהם כקנאתם בו, או שמא הרגיש בנימין שהיה ידם ביוסף ונולדה ביניהם קטטה ושנאה, ועל כן לא רצה שילך עמהם בנימן אולי ישלחו בו ידם עד בדקו אותם באהבתו:

ולזה נתכוונו בו רבותינו בבראשית רבה (צג ט) אמר רבי חייא בר' אבא כל הדברים שאתה קורא שדיבר יהודה בפני אחיו עד שאתה מגיע ולא יכול יוסף להתאפק היה בו פיוס ליוסף פיוס לאחיו, פיוס לבנימין פיוס ליוסף, ראה היאך נותן נפשו על בניה של רחל וכו':

וכן אני אומר שכל הענינים האלה היו ביוסף מחכמתו בפתרון החלומות, כי יש לתמוה אחר שעמד יוסף במצרים ימים רבים והיה פקיד ונגיד בבית שר גדול במצרים, איך לא שלח כתב אחד לאביו להודיעו ולנחמו, כי מצרים קרוב לחברון כששה ימים, ואילו היה מהלך שנה היה ראוי להודיעו לכבוד אביו, ויקר פדיון נפשו ויפדנו ברוב ממון:

אבל היה רואה כי השתחויית אחיו לו וגם אביו וכל זרעו אתו, אי אפשר להיות בארצם, והיה מקוה להיותו שם במצרים בראותו הצלחתו הגדולה שם, וכל שכן אחרי ששמע חלום פרעה שנתברר לו כי יבאו כלם שמה ויתקיימו כל חלומותיו:

5: *On Mount Sinai? (Ramban to VaYikra 25:1)*

רמב"ן על ויקרא פרק כה פסוק א

וידבר ה' אל משה בהר סיני מה ענין שמיטה לענין הר סיני, והלא נאמרו כל המצות מסיני, אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטיה ודקדוקיה מסיני אף כולן נאמרו כללותיה ופרטיה ודקדוקיה מסיני, כך שנויה בתורת כהנים (ריש הפרשה) ונראה לי שכך פירושו, לפי שלא מצינו שמיטת קרקעות שנשנית בערבות מואב למדנו שכללותיה ופרטיה כולן נאמרו מסיני, ובא הכתוב ולימד כאן על כל דיבור שנדבר למשה בסיני שמסיני היו כללותיה ודקדוקיה וחזרו ונשנו בערבות מואב, לשון רש"י ואינו נכון בעיני כלל, שהרבה מצות כשמיטה שלא נשנו בערבות מואב ונדע בהן שנאמרו כללותיה ופרטיה מסיני או באוהל מועד ועוד מנין שהוקשו שאר הדברות שנשנו בערבות מואב לשמיטה ולא היו כללותיה מסיני ופרטיהם בערבות מואב, וכן היה ראוי יותר לומר כי הנשנות נשנו לבאר פרטיהם כי לא נאמרו בסיני אלא כללותיה:

אבל הברייתא השנויה בתורת כהנים פירושה ברור, שהשמיטה נאמרו כללותיה מסיני דכתיב בפרשת ואלה המשפטים (שמות כג יא) והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך וגו', ואלו דיני השמיטה בדרך כלל, ובכאן חזר ואמר כי בהר סיני עוד נאמרו כל פרטיה שהרי כולם נזכרו בפרשה הזאת, ובסוף הענין (להלן כז לד) כתיב אלה המצות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני, להקיש כל המצות אל השמיטה הנזכרת שכולן היו כן שנאמרו בכלל ופרט והכל מסיני:

וכן שנו שם בתורת כהנים (סוף סיפרא), אלה המצות, אין נביא רשאי לחדש עוד דבר מעתה - אשר צוה ה' את משה, כדאי השליח לשולחו את משה אל בני ישראל, זכות ישראל גרמה בהר סיני, שכולם נאמרו מסיני עד כאן בת"כ אבל ענין ערבות מואב, שנצטוו שם משה לבאר התורה לבנים, כך נראה לי וזה כפתור ופרח:

6: *I won't revile you (Ramban to VaYikra 26:11)*

רמב"ן על ויקרא פרק כו פסוק יא

ונתתי משכני בתוכם זה בית המקדש "ולא תגעל נפשי אתכם", אין רוחי קצה בכם כל געילה לשון פליטת דבר הבלוע בדבר, כגון כי שם נגעל מגן גבורים (ש"ב א כא), לא קבל המשיחה שמושחין מגן של עור מבושל כדי להחליק מעליו מכות חץ או חנית שלא יקוב העור, לשון רש"י ולא ידעתי מה הטעם בזה שיאמר הקב"ה כי בשמרנו כל המצות ועשותנו רצונו לא ימאס אותנו בגעול נפשו, וכן בעברנו על בריתו ועשותנו נאצות גדולות אמר (להלן פסוק מד) לא מאסתים ולא געלתים, ואמר הנביא בשעת הקללה (ירמיה יד יט) המאוס מאסת את יהודה אם בציון געלה נפשך:

The Genius of Ramban 3: Tackling Rashi

אבל הענין סוד מסתרי התורה, אמר שיתן משכנו בתוכנו והנפש אשר ממנה יבא המשכן לא תגעל אותנו ככלי שמגעילין אותו ברותחין, אבל בכל עת יהיו בגדינו לבנים וחדשים, כי הגעילה פליטה כדברי רש"י, מלשון שורו עבר ולא יגעיל תפלט פרתו ולא תשכל (איוב כא י) ואמר "נפשי", כדרך נשבע ה' אלהים בנפשו (עמוס ו ח) והנביא אמר בתמיה אם בציון עצמה געלה נפשך, שהיא עיר ואם בישראל והשלכת אותה מלפניך להיות כל בניה לבושים בגדים צואים נגאלים: